

Yeni və ənənəvi hesablar planında ehtiyatların müqayisəli təhlili

Qulu Soltanov,
sərbəst auditor

Əvvəli ötən sayımızda

Kommersiya təşkilatları üçün MMUS-a uyğun yeni hesablar planındakı «Ehtiyatlar» bölməsində nəzərdə tutulan hesabların köhnə (müəssisələrin mühasibat uçotunun) hesablar planında nəzərdə tutulan hansı hesaba uyğun gəlməsinə diqqət yetirək:

Yeni hesablar planındakı 201№-li «Material ehtiyatları» hesabı köhnə hesablar planında nəzərdə tutulan 10№-li «Materiallar» hesabının tam eynidir. Yəni bu hesabda istehsal prosesində istifadə ediləcək xammal, yarımfabrikatlar, komplektləşdirici məmulatlar, ehtiyat hissələr, məhsulların (malların) qablaşdırılması üçün istifadə edilən qablaşdırma materialları və digər material ehtiyatları, o cümlədən hüquqi cəhətdən müəssisəyə aid olan, lakin hazırda müəssisədə saxlanılmayan material ehtiyatları barədə ümumiləşdirilmiş məlumatlar əks etdirilir. Köhnə hesablar planı üzrə uçot aparən mühasiblər çox vaxt materialların əldə edilməsi ilə bağlı təchizat, alqı-satqı və vasitəçilik fəaliyyəti ilə məşğul olan təşkilatlara ödənilən əlavələr (üstəliklər) və kommission haqları, mal birjalari xidmətlərinin dəyəri, xammal və materialların əldə edilməsi zamanı ödənilmiş idxal rüsumları, kənar təşkilatların qüvvələri ilə həyətə keçirilən daşınma, saxlanma və sair xərcləri materialların alış dəyərində əlavə etmədilər və bu xərcləri istehsalat xarakterli xidmət xərcləri kimi 20№-li hesabın debetinə silirdilər. Lakin yeni uçot tələblərinə görə, sadalanan əlavə xərclərin hamısı mütləq qaydada materialların alış dəyərində əlavə olunmalı və materialların alış və əlavə xərclərin məcmusundan formalaşan ilkin dəyər ilə qiymətləndirilərək uçota alınmalıdır. Bir məqamı da diqqətə çatdırmaq istəyirik ki, mühasiblər elektrik enerjisi, qaz və su sərfi ilə bağlı xərcləri çox vaxt birbaşa 20, 25, 26 və ya 44№-li hesabda uçota almaqla maliyyə hesabatlarında material məsrəfləri barədə informasiyanı təhrif etmiş olurlar. Bu xərcləri də 201№-li hesabda material kimi uçota almaq və məxaric etmək, həmçinin mənfəət və zərər haqqında hesabatda və qeydlərdə də material xərclərinin tərkibində əks etdirmək lazımdır.

Yeni hesablar planındakı 202№-li «İstehsalat məsrəfləri» hesabını köhnə hesablar planında nəzərdə tutulan 20№-li «Əsas istehsalat», 23№-li «Köməkçi istehsalat» və 25№-li lümmüstehsalat xərcləri» hesablarının cəmi kimi hesab etmək olar. Hesabın adından da məlum olduğu kimi, 201№-li hesabda sırf istehsalat prosesi ilə bağlı, yəni istehsalatda istifadə olunmuş əsas xammal və materiallar, əsas istehsalatla məşğul olan işçi heyətinə məsrəflər, istehsalat aktivlərinin (əsas vəsaitlərin) amortizasiya məsrəfləri, istehsalatda istifadə olunmuş köməkçi xammal və materiallar, istehsalat prosesi ilə əlaqədar nəqliyyat xərcləri, köməkçi istehsalatla məşğul olan işçi heyətinə məsrəflər əks etdirilir. Mühasib müəssisə tərəfindən çəkilən ümumi xərclərin tərkibindən birbaşa istehsalata aidiyyəti olanları ayırd etməyi bacarmalıdır.

Həm tikinti, həm də digər məhsulların istehsalı ilə məşğul olan çoxprofilli istehsal müəssisələri köhnə hesablar planında bütün istehsal xərclərini 20№-li «Əsas istehsalat» hesabında ayrı-ayrı subhesablarda uçota almasına baxmayaraq, yeni hesablar planındakı tikinti işləri ilə bağlı istehsalat xərcləri ayrıca 203№-li «Tikinti müqavilələri üzrə bitməmiş tikinti işləri» hesabında uçota alınması nəzərdə tutulub. Belə hesab etmək olar ki, 203№-li hesab sanki 202№-li hesabın subhesabıdır. 203№-li hesabda uçot aparılarkən 16 N-li Milli Mühasibat Uçotu Standartının tikinti müqavilələri üzrə bitməmiş tikinti işlərinə dair tələblərə riayət olunmalıdır.

Yeni hesablar planındakı 204№-li «Hazır məhsul» hesabı köhnə hesablar planında nəzərdə tutulan eyni adlı 40№-li «Materiallar» hesabının tam eynidir. Yəni bu hesabda 8 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq istehsal prosesində istehsalı başa çatdıqdan sonra istehsalatdan çıxarılaraq artıq satış məqsədi üçün nəzərdə tutulan (satış anbarına mədaxil edilməli olan) hazır məhsulun uçotu aparılır.

Yeni hesablar planındakı 205№-li «Mallar» hesabı köhnə hesablar planında nəzərdə tutulan eyni adlı 41№-li «Mallar» hesabının tam eynidir. Yəni bu hesab alqı-satqı məqsədilə malları əldə edən və malların alış dəyərində müvafiq əlavələr edilməklə topdan və pərakəndə formada mal

alanlara təqdim edən təchizat və ticarət müəssisələri tərəfindən istifadə edilir. 205№-li «Mallar» hesabında köhnədən fərqli bir məqam vardır. İstehsal müəssisələri tərəfindən materialın mədaxili köhnə hesablarda planında 10№-li hesabda uçota alınsa da, məhsul istehsalı məqsədi ilə alınmış həmin materialın (xammalın) sonradan yaranmış müəyyən səbəblərdən asılı olaraq satılması nəzərdə tutulduğu halda, birbaşa 10№-li hesabdan da silinirdi. Yeni hesablarda planının tələbinə görə isə materialın mədaxili 201№-li «Material ehtiyatları» hesabında uçota alınmasına baxmayaraq, sonradan həmin materialın satılması nəzərdə tutulduğu halda, 201№-li hesabdan çıxarılaraq 205№-li «Mallar» hesabında uçota alınır və 205№-li hesabdan da silinməlidir.

Davamı növbəti sayımızda